

Kapitola 20

Rozvojový rozměr české zahraniční politiky

Ondřej Horký-Hluchář

ČEKÁNÍ NA VNITŘNÍ I VNĚJŠÍ IMPULZY¹

Loňská kapitola této knihy skončila otázkou, zda v roce 2014 dojde k větší politizaci české rozvojové spolupráce, tedy zda posílí jako součást veřejné a politické debaty a bude se o ní více rozhodovat v otevřených politických procesech. Mělo se tak stát prostřednictvím „*ideologického posunu v nové vládní koalici v kombinaci s vnějšími impulzy roku 2015, tedy Evropského roku rozvoje a finiše v diskusi o globálním rozvojovém rámci, který nahradí Rozvojové cíle tisíciletí*“.² Prozatím se zdá, že nedošlo k zaznamenaníhodným změnám v žádné ze tří dosavadních charakteristik rozvojového rozměru české zahraniční politiky: nízké míře politizace, klesající polarizaci a zároveň i vysoké technokratizaci. Politizace přitom zůstává nutnou, byť ne dostačující podmínkou pro získání politické podpory k naplňování mezinárodních závazků v navyšování rozpočtu zahraniční rozvojové spolupráce. Zároveň nadále platí, že bez vstupu do politických procesů na úrovni vlády není možné nesoulad vnějších a vnitřních politik, jenž leží v srdci připravovaného globálního rámce pro udržitelný rozvoj do roku 2030, vyřešit technokraticky, tedy na úřednické či expertní úrovni mezi ministerstvem zahraničních věcí a dalšími resorty zastupujícími odlišné zájmy a myšlenkové rámce.

Ačkoli veřejná debata o zahraniční politice byla ve svém „*lidském rozměru*“ v roce 2014 výrazně intenzivnější než v letech předešlých, tématu rozvojové spolupráce a humanitární pomoci se na rozdíl od agendy lidských práv a transformační spolupráce vyhnula (viz kapitola *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*). Přestože rozvojová spolupráce ze své definice tíhne k depolitizaci, jako zahraničněpolitický nástroj není *a priori* méně náchylná k tomu stát se předmětem polarizace politické scény. Polarizace, tedy konzistentní, dlouhodobá a protichůdná stanoviska ve věci zásadního směřování politiky, se totiž může objevit i ve věci objemu pomoci, teritori-

álních priorit nebo samotného účelu rozvojové spolupráce. Zdá se však, že v českém prostředí na rozdíl od lidskoprávní agendy nehraje ta rozvojová, spojená se statutem „vyspělé“ dárcovské země, tak důležitou identitární roli, aby se dokázala projevit v zahraničněpolitické debatě. Na rozdíl od dědictví československého disentu totiž není spojena s vnitropolitickými spory a ani čtvrtstoletí od změny politického režimu ne-rozděluje společnost.

Bez ohledu na vnitřní podněty se zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) a humanitární pomoc ukázaly dosti odolné i proti politizaci zvnějšku. A to i přesto, že impulzy z východního a jižního sousedství Evropské unie se jinak projeví v domácí veřejné i politické debatě velmi intenzivně, jak ukazují příslušné kapitoly této knihy. Na jedné straně pokračující občanská válka v Sýrii a bezprecedentní několikamilionová uprchlická krize, kterou způsobila, vedla pouze k malému navýšení či přesměrování rozpočtu humanitární pomoci na úkor jiných oblastí. Na straně druhé v případě války na Ukrajině, která se v roce 2014 stala českým zahraničněpolitickým tématem číslo jedna, vláda bez předchozí politické a veřejné debaty ani následné odezvy rozhodla do roku 2016 o padesátimilionové rozvojové a transformační pomoci Ukrajině. Z poloviny se jí ovšem rozhodla refinancovat z nespotřebovaných prostředků České rozvojové agentury (ČRA).³ Ačkoliv tedy nad rámec menších darů šlo v druhém případě o první mimořádnou intervenci vlády do oblasti zahraniční rozvojové spolupráce od roku 2008, celková míra politizace či polarizace této pomoci se od rusko-gruzínské války nezměnila. Z hlediska řádné činnosti vláda schválila rozpočet na zahraniční rozvojovou spolupráci v roce 2015 téměř ve stejné výši jako v předchozím roce a bez ohledu na dvouprocentní růst domácího produktu předpokládaný v plánu ZRS jej ve střednědobém výhledu prakticky zachovala až do roku 2017.

V roce 2014 také MZV započalo přípravu strategických dokumentů, zejména *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Následovalo střednědobou a konsenzuální revizi *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR na léta 2010–2017*, o které podrobně informovala loňská kapitola této publikace a která přes celkovou kontinuitu předznamenala v duchu koncentrace pomoci postupné ukončení aktivit v prioritních zemích Afghánistánu, Mongolsku a Srbsku. Koncepční změny spojené s politickou změnou v roce 2014 se však v praxi ZRS včetně *Programu transformační spolupráce* (TRANS), který se jako jeden z nástrojů lidskoprávní politiky stal předmětem polarizace, zatím neprojeví. Tak či onak principy zahraničněpolitické koncepce v oblasti rozvojové spolupráce zůstávají na příliš obecné úrovni, a proto lze možné změny očekávat spíše až s jejich rozpracováním v nové koncepci ZRS. K nejzajímavějším změnám tak došlo nejen v souvislosti se změnou vlády zejména v rovině osobní po celé linii od ministra zahraničních věcí až po ředitelku příslušného odboru. Zejména nástup nového náměstka odpovědného za rozvojovou spolupráci Martina Tlapy, který působil v agentuře CzechTrade a na ministerstvu průmyslu a obchodu (MPO), vytvořil očekávání většího zaměření rozvojové spolupráce na soukromý sektor. S odstupem se však zdá, že tento obecný trend zvyšujícího se důrazu na ekonomickou diplomacii v zahraniční politice, o kterém systematicky referují jednotlivá vydání této knižní řady, pokračuje stejným tempem. Podobně pokračovaly soustavné kroky ke zvyšování efektivity systému ZRS v rámci možností poskytnutých stagnujícími rozpočty.

Oba tyto trendy se spojily jak v činnosti České rozvojové agentury, tak i v posunu debaty o roli soukromého sektoru a jeho spolupráce s dalšími aktéry v zahraniční rozvojové spolupráci. Nelze však říci, že by toto či jakékoli jiné téma bylo v roce 2014 dominantnější než ostatní, a neplatí to ani o přípravě na nový rámec globálního rozvoje do roku 2030.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Nová vláda, obrysy nové zahraničněpolitické koncepce a volby do Evropského parlamentu

Zahraniční politika obecně ani rozvojová spolupráce konkrétně nehrály v předčasných volbách do Poslanecké sněmovny PČR v říjnu roku 2013 výraznou, resp. žádnou roli. Oproti letům 2006 a 2010 lze v tomto oslabení zájmu cítit dokonce určitý regres, daný zejména nástupem nových politických hnutí. Jak do koaliční smlouvy mezi vítěznou ČSSD, těsně následujícím hnutím ANO Andreje Babiše a navrátilivší se KDU-ČSL, tak do programového prohlášení vlády Bohuslava Sobotky se promítly prakticky pouze priority sociální demokracie. Té se navrátilo křeslo ministra zahraničních věcí po dvanácti letech (ve vládě s politickým mandátem). Spíše než rozvojové spolupráci se však nepoměrně více věnovaly oba dokumenty důrazu na rozšířené či lépe řečeno nezúžené pojetí lidských práv, tedy politickému posunu, který rozproudil řádově bohatší veřejnou a politickou debatu, rozebranou jinde v této knize. Konkrétně rozvojové spolupráci a lidským právům se nerovnoměrně věnovaly dva body koaliční smlouvy: „*Budeme podporovat dodržování lidských práv ve světě. Zvláštní důraz budeme klást na úctu k jednotlivci, na práva sociální, ekonomická a na ochranu životního prostředí.*“ a „*Budeme aktivní v oblasti rozvojové pomoci.*“⁴ V podobném duchu jeden ze šesti bodů *Programového prohlášení vlády* věnovaných zahraniční politice obě témata spojuje a rozvádí, že „*rozvojová spolupráce, podpora lidských práv a humanitární pomoc bude součástí zahraniční politiky České republiky. Vláda přitom vychází z předpokladu, že lidská práva zahrnují jak práva občanská a politická, tak práva hospodářská, sociální a environmentální, a že je lze efektivně podporovat pouze v podmínkách vzájemného respektu a dialogu.*“⁵

O půl roku později, 28. srpna, kdy již probíhala výše zmíněná a polarizovaná lidskoprávní diskuse, premiér Sobotka ve svém projevu k vedoucím zastupitelských úřadů navíc – a to byla v českém prostředí novinka – zdůraznil, že k prosazování nejen práv občanských a politických, ale i práv hospodářských, sociálních a práv na životní prostředí „*bychom měli efektivně využít veškeré nástroje, které máme k dispozici – rozvojovou pomoc, transformační spolupráci nebo třeba pomoc humanitární. Náš příspěvek k dosažení globálně stabilní a spravedlivé společnosti, o kterou v dlouhodobém horizontu usilujeme, bude vždy omezený, ale měl by být znatelný a viditelný.*“⁶ Bez ohledu na více či méně vyváženou směs idealistických a pragmatických argumentů do této doby vláda ani MZV explicitně nepojímaly ZRS také jako nástroj lidskoprávní politiky. V té době již končila pod vedením tehdejšího prvního náměstka

MZV Petra Druláka, bývalého ředitele Ústavu mezinárodních vztahů, tzv. politická inventura dosavadních priorit diplomacie, ale úřednické vstupy do této vnitroresortní debaty tento vnější politický posun nereflektovaly. Na samotném setkání velvyslanců a velvyslankyň nicméně nový ministr a zároveň i místopředseda ČSSD Lubomír Zorálek mj. zdůraznil české závazky k navyšování objemu pomoci z roku 2005 a problematiku obhajoby navyšování objemu pomoci před veřejností, vůli podílet se na novém globálním rámci po Rozvojových cílech tisíciletí, ale zároveň i koncept komerční návaznosti rozvojové spolupráce v ekonomické diplomacii. Jako relativně nové prvky také zmínil *nexus* mezi rozvojem a bezpečností i to, že ekonomická diplomacie by neměla v zemích Jihu vytvářet nerovnosti, které se Česku vrátí bezpečnostními riziky. Výslednou koncepci zahraniční politiky i bezprecedentně otevřený proces její přípravy ve srovnání s přípravou předchozích zahraničněpolitických koncepcí zhodnotí až analýza za rok 2015.

V květnu 2014 na okraji veřejného zájmu proběhly již třetí české volby do Evropského parlamentu, které jsou z hlediska rozvojové spolupráce o to důležitější, že dvoustranná projektová spolupráce Česka představuje asi jen pětinu celkových příspěvků do Evropského rozvojového fondu (ERF), ze kterého Evropská komise realizuje spolupráci s Afrikou, Karibikem a Tichomořím, i do rozvojového rozpočtu Evropské unie, ze kterého je uvolňována pomoc zbytku rozvojového světa. Velmi stručný program v oblasti unijní rozvojové politiky však měla pouze hrstka politických stran. Podle hnutí ANO by měla EU „*mít sílu prosazovat své hospodářské a obchodní zájmy, ale i poskytovat vhodně cílenou rozvojovou a humanitární pomoc*“.⁷ TOP 09 se Starosty rozvojovou politikou vnímala především jako prevenci bezpečnostních rizik, popř. jako postkonfliktní rekonstrukci.⁸ Podobně omezeně ji vnímala ve svém programu i KDU-ČSL.⁹ Strana zelených kladla oproti tomu důraz na koherenci vnějších politik Unie.¹⁰ Ostatní strany přímo zastoupené v českém nebo evropském parlamentu včetně vládní ČSSD se jinak tématu v programech nevěnovaly, což svědčí o okrajovém místě unijní rozvojové politiky v hledáčku politiků a političek v kontrastu s reálnými výdaji ze státního rozpočtu. Volby do europarlamentu však upozornily na celkově malou pozornost politické scény věnovanou českým pozicím či jejich absenci k multilaterální rozvojové spolupráci.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Pokračující stagnace objemu a vývoj absorpčních kapacit rozvojové pomoci

Podle předběžných dat, která MZV vykazuje Výboru pro rozvojovou pomoc Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD DAC), narostl oproti roku 2013 statistický ukazatel oficiální rozvojové pomoci (*official development assistance*, ODA) o 213 mil. na 4,338 mld. Kč, a to prakticky pouze v jeho dvoustranné části zejména vzhledem k dočerpávání prostředků z minulých let; započitatelná mnohostranná pomoc zůstala prakticky beze změn. Vzhledem k dvouprocentnímu hospodářskému růstu tak podíl ODA na hrubém národním příjmu (HNP) zůstal roven 0,11 %

či přesněji 0,109 %. To znamená, že i při stagnaci výdajů v roce 2015 by muselo dojít k nerealisticky vysokému růstu HNP pro to, aby sledovaný podíl vládní pomoci k bohatství dále klesl na až 0,10 % z vrcholu 0,13 %. Těch Česká republika dosáhla ještě v roce 2010 i přes vrcholící ekonomickou krizi. Další pokles by ovšem již vyslal do dárcovské komunity i mezi partnerské země znepokojivý signál. V každém případě jedna věc jsou statistiky, druhou věcí jsou ale reálné výdaje nad rámec více či méně formálně povinných mezinárodních příspěvků, jež vláda nemůže v jejich výši ovlivnit. Objem mnohostranné či multilaterální pomoci stále tvoří přibližně 3 mld. Kč, z toho 2,5 mld. Kč směřují do rozpočtu EU a MZV je společně s dalšími věcně příslušnými resorty mohou ovlivnit pouze svým podílem na formování unijní politiky a politik mezinárodních organizací.

Přes důležitou stabilizaci „schodku“ mezi plánem a implementací ze strany České rozvojové agentury zůstává z legitimních důvodů, popsaných v minulém vydání této publikace (2014), absorpce přidělených prostředků na dvoustrannou ZRS omezená.¹¹ V roce 2014 bylo z plánovaných 853 mil. Kč spotřebováno 766 mil. Kč a nevyčerpaný rozdíl tedy tvořil 87 mil. Kč. Nicméně i další resorty, které implementují zbytky z výjimek z tzv. transformace ZRS, nevyčerpaly buď menší část jako MPO a ministerstvo financí (MF), nebo dokonce většinu svých prostředků jako ministerstvo vnitra (MV), což kontrastuje s rostoucím důrazem na jeho tradiční chápání pomoci jako nástroje prevence bezpečnostních rizik a nelegální migrace. Jen kvůli velmi pozvolnému snižování alokace pro ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) na vládní stipendia pro studující ze zemí globálního Jihu tvoří jeho přebytek stále 26 mil. Kč. Po započítání „schodku“ MZV tak nespotřebované prostředky na ZRS tvoří 162 mil. Kč, a to bez započítání mimořádné alokace pomoci pro Ukrajinu, kterou se ČRA kvůli bezpečnostním podmínkám, množství zainteresovaných aktérů a nepřehledné situaci rozhodla implementovat až v roce 2015. Prostředky pro zvýšení personálních kapacit ČRA, které se jeví jako potřebné ve vztahu k objemu pomoci a vyplývají z doporučení evaluací ZRS, navýšeny nebyly. Rozpočet pouze zohlednil nárůst tarifních mezd ČRA o 3,5 % stejně jako u jiných složek státní správy.¹²

Jakkoli MZV iniciovalo jednání náměstků s ministerstvem financí i s předsedou vlády za účelem navýšení objemu rozvojové pomoci MZV, tato snaha se nesetkala s úspěchem. Zvýšení podporovala také Platforma nevládních rozvojových organizací FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci, když v dubnu navrhla zvýšení objemu pomoci v plánu pro rok 2015 a v listopadu pak MZV oslovila dopisem s požadavkem stanovení plánu pro dlouhodobé navyšování pomoci až k podílu ODA/HNP ve výši 0,33 %. Nový předseda Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci a náměstek ministra zahraničních věcí pro mimoevropské země a ekonomickou diplomacii M. Tlapa ovšem označil za „úspěch“ samotné udržení objemu pomoci bez výrazného zkrácení.¹³ Ministerstvo financí v této souvislosti označilo návrhy OSN k implementaci agendy globálního a udržitelného rozvoje po roce 2015 až do jednaprocentního podílu ODA na HNP za „*problematické nároky*“ a naopak zdůraznilo „*nutnost dalších úspor při vyhodnocování efektivnosti příspěvků do mezinárodních organizací*“.¹⁴ Konkrétně MF navrhlo ve státním rozpočtu na rok 2015 zkrátit český příspěvek do Evropské banky pro obnovu a rozvoj o dvě třetiny.¹⁵

V plánu na rok 2015 tak sice rozpočet na stipendia klesl na 110 mil. Kč s tím, že rozdíl 10 mil. Kč byl přesunut na akademický program vysílání vyučujících přímo do partnerských zemí. Celkový návrh objemu finančních prostředků na dvoustrannou spolupráci činí 855 mil. Kč a je navýšený o pomoc Ukrajině a Afghánistánu samostatnými usneseními. Kromě daru Afghánistánu prostřednictvím Světové banky byl také mimo běžný rozpočet ustanoven projekt za 4,3 mil. Kč korun s tím, že bude uhrazen z umořovaného dluhu Kambodži. Další modalitty jako obálka příspěvků na trojstranné projekty transformační spolupráce (TRANS) také vznikla jen vnitřními přesuny.¹⁶ Platí tak i nadále, že dlouholetá stagnace rozpočtu, jež za předpokladu hospodářského růstu bude dlouhodobě znamenat pokles podílu objemu pomoci na národním příjmu, je výsledkem určitého kompromisu. Na jedné jeho straně důraz na mezinárodní závazky, za kterými stojí MZV, ČRA, FoRS i Platforma podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci (PPZRS), a na straně druhé ministerstvo financí jako správce státní pokladny. V situaci nízké politizace tak neexistuje žádná politická síla, která by dokázala objem změnit jedním či druhým směrem.

Podfinancování humanitární pomoci a její směřování v době vícečetných krizí

Skutečné navýšení v roce 2014 nakonec zaznamenala především humanitární pomoc, a to o 10 mil. Kč nad rámec plánovaných 73 mil. Kč. K nim se pak přidaly další prostředky zejména vnitřními přesuny v jiných resortech než MZV, např. v programu MEDEVAC v hlavní gesci ministerstva vnitra. Další stagnace rozpočtu humanitární pomoci se v době nárůstu rozsáhlých humanitárních krizí v důsledku ozbrojených konfliktů, přírodních katastrof a za přispění klimatických změn zdá být již neobhájitelná. To však neznamená, jak také vzhledem k neplnění mezinárodních závazků upozorňují nevládní organizace, že by měl být objem humanitární pomoci navyšován na úkor dalších nástrojů zahraniční rozvojové spolupráce. Klíčové je zdůraznit, že zde stále mluvíme o finančních prostředcích z českého státního rozpočtu, protože české nevládní organizace díky zkušenostem z implementace české humanitární pomoci dokáží získávat finanční prostředky ze zahraničních veřejných i soukromých zdrojů.

To lze ukázat na příkladu Sýrie. Jen v letech 2012 a 2013 tak nevládní organizace Člověk v tísni realizovala humanitární pomoc v objemu 110 mil. Kč. O míře její angažovanosti svědčí i to, že v syrském Aleppu 7. ledna při granátovém útoku zemřeli tři místní pracovníci Člověka v tísni.¹⁷ Z uvedených 110 mil. Kč získal Člověk v tísni od MZV jen 10 mil. Kč, ty však připravily podmínky pro následné čerpání zahraničních zdrojů.¹⁸ Pro srovnání samotné MZV na exodus v důsledku občanské války v Sýrii v letech 2012–2014 věnovalo 70 mil. Kč, tedy průměrně třetinu svého ročního humanitárního rozpočtu.¹⁹ Z hlediska směřování pomoci Česká republika jako jedna z prvních zemí podporovala přeshraniční pomoc nebo se angažovala v sousedním Libanonu. MZV však v souladu s mezinárodními principy humanitárního dárcovství věnuje pozornost i dlouhodobým, mediální pozornosti skrytým krizím. Z kategorie těch viditelnějších vzbudilo velkou mediální pozornost a obavy nyní již zkrácené šíření viru Ebola v západní Africe, na něž MZV přispělo 8,8 mil. Kč.²⁰ Na sklonku roku ČR také nabídlá Guinei zřízení epidemiologického centra.²¹

Přes převládající zaměření na vnitřní uprchlíky lze jako skutečným potřebám neodpovídající označit i českou vládní pomoc Ukrajině, zejména pokud vezmeme v potaz nejen rozsah, ale i geopolitické dopady humanitární krize, kterou způsobila válka mezi ukrajinským vojskem a koalicí povstalců s ruskou armádou na východní Ukrajině i předchozí brutální zásah vládních složek v Kyjevě během tzv. Euromajdanu. V tomto případě celkový mimořádný rozpočet rozvojové a transformační spolupráce, který schválila vláda v březnu, tvoří 50 mil. Kč na tři roky do až roku 2016. Z toho polovina vznikne přesunem nespotřebovaných zdrojů ČRA a polovina navýšením z vládních rezerv.²² Některé ukrajinské organizace prostřednictvím oblastní vlády požádaly českou vládu o akutní materiální pomoc, a to medicínské balíčky, polní lůžka nebo oblečení pro pohraniční stráž. V souladu s principy nestrannosti humanitární pomoci MZV je odmítlo s tím, že již vyhrazené prostředky neumožňují dodávky vojenské povahy.²³ Českou pomoc budou na Ukrajině realizovat české firmy a neziskovky skrze výběrová řízení MZV a ČRA.

V roce 2014 ČRA v zemi podpořila 2 mil. Kč Český červený kříž, který vybavil svůj ukrajinský protějšek, a Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, který provedl školení místních firem v Kyjevě a Dněpropetrovsku.²⁴ Podle celkových odhadů zahrnujících humanitární, rozvojovou i transformační pomoc poskytlo Česko v roce 2014 Ukrajině 2,5 mil. EUR, což je sice dvakrát více než Maďarsko a třikrát více než Slovensko, ale jen pětina toho co věnovalo Polsko. To ovšem s Ukrajinou přímo sousedí a na rozdíl od ČR řadí Ukrajinu mezi prioritní země rozvojové spolupráce.²⁵ Konkrétně z hlediska humanitární pomoci v rámci programu MEDEVAC české nemocnice ošetřily 38 Ukrajinců a Ukrajinek s celkovými náklady z veřejných prostředků asi 20 mil. Kč.²⁶ Nevládní organizace Charita a Člověk v tísni pak i s dotací MZV poskytly pomoc v celkové výši 15 mil. Kč, nemluvě o řadě dalších soukromých iniciativ rozsáhlé ukrajinské diaspory i samotné české občanské společnosti.²⁷ Rozsah české vládní i soukromé pomoci zemi, která byla po dlouhou dobu naším sousedem a jejíž část dokonce i součástí československého území, však stále výrazně kontrastuje s potřebami, které OSN stanovilo ve své humanitární výzvě pro východní Ukrajinu na 7,7 mld. Kč.²⁸

Rozvoj nových dvoustranných nástrojů pro soukromý sektor a šíření transformační zkušenosti

O běžných dvoustranných projektech na základě programů ZRS s tzv. programovými zeměmi či samostatné identifikace v tzv. projektových zemích nejlépe zpraví *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky v roce 2014*, kterou MZV předkládá každoročně vládě.²⁹ Doplní ji rozsáhle zpracovaná *Výroční zpráva ČRA 2014*.³⁰ Pro zachycení změn v české rozvojové spolupráci se tato kapitola nepoměrně zaměřuje na objemově méně důležité, leč nové nástroje, které ovšem ukazují širší trendy směřování rozvojové spolupráce.

Poslední rok před přechodem do původně uvažované kompetence ČRA realizovalo samotné MZV *Program rozvojově-ekonomického partnerství* tzv. B2B s 21 projekty za 2,3 mil. Kč. Pilotní projekty byly rozšířeny ze Srbska a Etiopie na další prioritní země. Pouze dva projekty nesplnily cíle ani částečně v Mongolsku a v Pales-

tině, ovšem také bez zpětného průčtování nákladů u tohoto specifického nástroje. To svědčí jak o schopnosti soukromého sektoru tento nástroj implementovat, tak i o přenesení rizik na komerční subjekty. Otázkou zůstávají prokazatelné rozvojové přínosy např. v případě projektu „*vyhodnocení potenciálu ložiska hnědého uhlí Miljevna*“. Jeho závěry totiž mohou či nemusí podpořit vysokou závislost Bosny a Hercegoviny na fosilních zdrojích při výrobě elektrické energie.³¹ Naopak velký potenciál ve stejné zemi představují projekty středisek sběru nebezpečných odpadů, jejichž fungování by na komerčním základě mělo být udržitelnější než dosud. V rámci programu TRANS navíc nově MZV začalo podporovat lidská práva obyvatel Bosny na životní prostředí prostřednictvím nevládní organizace Arnika, takže působení České republiky v oblasti životního prostředí je poměrně rozptýlené i komplexní.³²

Za účelem dalšího posílení partnerství se soukromým sektorem byl v roce 2014 zahájen již přímo v gesci ČRA *Program studie proveditelnosti*, který zdůrazňuje jak svůj rozvojový rozměr, tak i podnikatelský přínos pro české subjekty (a ne pouze jejich partnery v rozvojových zemích). Další motivací pro tento nástroj je získání finanční podpory z mezinárodních zdrojů jako např. z Evropského rozvojového fondu (ERF), na který ČR přispívá asi půlmiliardou ročně, nebo úvěrů od České exportní banky. Na vyhodnocení tohoto nástroje je brzy, jisté však je, že v hodnocení projektů je důraz ohodnocení dopadů na chudobu a na průřezová témata minimální (10 z 60 bodů). ČRA z deseti přihlášek podpořila šest projektů za 2,7 mil. Kč, z toho polovinu opět v oblasti nakládání s odpady.³³ Jakmile bude v roce 2015 program B2B navýšen na 8 mil. Kč, spolu se studii proveditelnosti se stanou obdobně specifickým nástrojem jako podpora nevládních organizací v oblasti osvěty a dalších oblastí. I zde tedy bude po ustálení programu klíčová evaluace rozvojových přínosů.

Konečně v rozvojové agentuře probíhala příprava nového nástroje *Vysílání expertů do transformačních zemí*, a to pro rok 2015 pilotně v Gruzii, Moldavsku a Srbsku s rozpočtem 2 mil. Kč a s výhledem navýšení na 3 mil. Kč v dalších letech.³⁴ Ten by měl být částečně doplňkový s aktivitami českého svěřeneckého fondu Programu OSN pro rozvoj (UNDP) tam, kde organizuje studijní cesty pro získání transformační zkušenosti v České republice či naopak poskytuje přímou expertizu v zemích Východního partnerství a západního Balkánu i ve střední Asii, na kterou se česká ZRS jinak nezaměřuje. Od července 2014 se regionální kancelář UNDP pro Evropu a SNS přestěhovala z praktických důvodů z Bratislavy do Istanbulu. UNDP také v lednu spoluorganizoval seminář projektového cyklu pro 40 účastníků z regionu na MZV.³⁵ U nového nástroje ČRA je však otázkou, do jaké míry se podaří získat poptávku v partnerských zemích prostřednictvím zastupitelských úřadů či z jednání jiných resortů a politických činitelů. Podle identifikace potřeb v rámci běžných projektů ZRS se však zdá, že poptávka po českých expertech je vysoká. Otevřené tak především zůstává, do jaké míry bude česká veřejná správa v kontextu vstupu v platnost služebního zákona ochotna vysílat své expertky a experty ke krátkodobému působení v zahraničí.

U 107 malých lokálních projektů, které administrovaly či realizovaly zastupitelské úřady v průměrné výši čtvrt milionu korun, stojí za zmínku, že ve zprávě za rok 2014 byla podtržena tzv. „*česká stopa*“ pomoci, např. nákup českých aut, traktoru a mini-

traktoru, ale i dodávka služeb českými subjekty, např. poradenství. V naprosté většině případů však zůstává tento nástroj nevázaný. V roce 2014 byly jako v minulosti rozvojové projekty realizovány i v prioritních zemích transformační spolupráce Bělorusku, na Kubě nebo Barmě/Myanmaru, tedy zemích, ve kterých Česká republika z lidskoprávních důvodů přímo s vládními institucemi nespolupracuje.³⁶

České postoje k rozvojové agendě do roku 2030 na unijní a globální úrovni

Unijní i globální multilaterální úrovni v roce 2014 vládla příprava nového společného rámce pro globální a udržitelný rozvoj. První Rámcová pozice, vypracovaná Odborem rozvojové spolupráce MZV, byla schválena již v roce 2014 a následně byla aktualizována po vydání nového sdělení Evropské komise v lednu 2015. Po celou dobu přípravy byla intenzivně připomínkována v rámci Rady pro ZRS. Důrazem na primární odpovědnost zemí za vlastní rozvoj, dobrou správu věcí veřejných a roli soukromého sektoru dokument nevybočuje z předchozích stanovisek MZV. Na rozdíl od rámcových pozic z období, kdy Úřad vlády ČR ovládala ODS, ale politicky dokument nepotlačuje sociální ani environmentální aspekty udržitelného rozvoje a naopak zdůrazňuje třeba i „*stále potlačovaná reprodukční a sexuální práva*“ žen a dívek. Obecně nový rámec včetně Cílů udržitelného rozvoje podporuje. Jako jednu z českých priorit uvádí také „*lidskoprávní přístup k rozvoji*“.³⁷

Česká pozice se však nevyhýbá tradičním rozporům v důrazu na financování rozvoje. Mimo jiné „*vysoce oceňuje odkazy vztahující se ke snižování nerovností na národní a mezinárodní úrovni*“.³⁸ Kromě znevýhodněných skupin proto podporuje „*fungující mezinárodní správu věcí veřejných usilující o koherenci globálních politik pro udržitelný rozvoj, péči o globální veřejné statky*“, zdůrazňuje však především roli mobilizace domácích zdrojů a např. zavedení daně z finančních transakcí vůbec nezmiňuje.³⁹ Stejně tak vítá reformu globálních daňových pravidel a standardů, ale zároveň nepodporuje snahu povýšit a rozšířit stávající mandát Výboru daňových expertů OSN, i když je zřejmé, že pokroky v této oblasti jsou jen velmi pomalé.⁴⁰ Samotnou oficiální rozvojovou pomoc považuje za „*pouze jeden z katalyzátorů rozvoje*“ a snad nejzásadnější postoj se dokonce objevil skrytý v poznámce pod čarou. Pozice se zde totiž odvolává na stanovisko MF, že ČR nemůže „*souhlasit se stanovením numerických závazků ODA/HND pro členské státy EU*“. Trochu nelogicky pak ale dodává, že tyto závazky, se kterými nesouhlasí, musí respektovat rozdílnou ekonomickou situaci členských států EU.⁴¹

Jakkoli tyto rozpory mezi ambicemi a prostředky na mezinárodní úrovni primárně vycházejí zejména z pozic ministerstva financí, shodné stanovisko již předtím zastávalo samotné MZV. Náměstek Tlapa již v polovině roku prohlásil, že „*některé návrhy tzv. prostředků implementace [...] se řídí tradiční optikou ‚bohatého Severu‘, který se má zavazovat a dávat – a chudého Jihu, který má bez podmínek dostávat*“.⁴² Přitom ještě dlouho předtím, než se uprechlická krize stala jedním z hlavních zahraničněpolitických témat roku následujícího, se Česká republika přihlásila slovy M. Tlapy ke koherenci rozvoje, migrace a obchodu: „*Předcházet nucené migraci z rozvojových zemí lze pomocí bezpečnostní politiky, přímou pomocí na místě, rozvojovou spo-*

luprací, budováním kapacit v rozvojových zemích. Patří sem také obchodní politika, aby se Evropa více otevřela produktům z rozvojových zemí a podpořila tak zaměstnanost v těchto zemích. ⁴³ Jinak se náměstek MZV zúčastnil prvního zasedání na vysoké úrovni ke Globálnímu partnerství pro efektivní rozvojovou spolupráci, které se 15.–16. 4. 2014 uskutečnilo v Mexiku.⁴⁴

Efektivnost, evaluace a metaevaluace

Ministerstvo zahraničních věcí a Česká rozvojová agentura dále podnikaly kroky ke zvýšení efektivnosti ZRS. Vzhledem k dosavadním výsledkům evaluací např. proběhl v březnu seminář k udržitelnosti rozvojových projektů spoluorganizovaný ČRA a FoRS, který navázal na publikaci analyzovanou v minulém ročníku. Ve stejném měsíci také v Praze proběhla Porada rozvojových diplomatů a diplomatek, kteří na ZÚ v prioritních zemích mají na starosti bilaterální ZRS ČR, dokud neexistují pobočky ČRA v zahraničí. Nové poznatky o efektivnosti české rozvojové spolupráce pak přinesly především čtyři sektorové evaluace z pokračujících prioritních zemí Bosny a Hercegoviny, Etiopie, Gruzie a Moldavska za roky 2010 až 2013.⁴⁵ Evaluační zpráva ze sektoru vody a sanitace v Bosně a Hercegovině poskytla celkové příznivé hodnocení včetně udržitelnosti, ale zároveň ukazuje, že česká pomoc v zemi představuje jen 0,19 % pomoci všech donorů. Evaluační zpráva ze stejného sektoru v Etiopii představuje klasické schéma vysoké relevance, nižší efektivnosti a efektivity a slabých dopadů a udržitelnosti. I přes cennou spolupráci „nevládek“ a firem zdůrazňuje slabé vazby mezi projekty, zpochybňuje jejich návaznost na samotný program a nepřímo otevírá otázku relevance tak malého donora, jako je Česko, v tak velké zemi, jako je Etiopie, a to i s přihlédnutím k českému závazku podporovat nejméně rozvinuté země.

Evaluační zpráva české podpory demokracie, lidských práv a společenské transformace v Gruzii, tedy projektů TRANS, pak přinesla zejména poznatek potřeby, aby se program transformační spolupráce poučil z hlediska efektivnosti „klasickou“ rozvojovou spoluprací. Projektová logika jednoletých projektů kontrastující s dlouhodobostí procesu společenské transformace zde vedla k přínosům spíše na individuální úrovni, než aby vedla ke zvýšení participace občanské společnosti. Aktivita TRANS navíc nebyly nijak provázány se zbytkem ZRS. A konečně evaluační zpráva z komplexního vyhodnocení sektoru zemědělství v Moldavsku potvrdila zaměření na sdružování zemědělců do družstev, zároveň ale poukázala na nedostatečně komplexní přístup, protože zvyšování zemědělské produkce bez řešení jejího odbytu ke snižování chudoby nevede. Také si všimá malé spolupráce mezi organizacemi a upřednostňuje zaměření na menší, leč přenositelné pilotní projekty s dlouhodobou podporou komunit jako doplněk velkých donorů. Ocenila také praktický přenos transformační zkušenosti. Všechny čtyři sektorové evaluace však tak či onak upozornily na to, že sedmi-leté programy ZRS v těchto zemích již nejsou aktuální a nebyly ani napsané tak, aby programovou evaluaci umožnily. Toto zjištění však spíše poukazuje na znatelný kvalitativní posun v české rozvojové spolupráci za poslední roky. Nedostatky programů, které budou aktualizovány až v návaznosti na novou koncepci ZRS, navíc do jisté míry nahradily sektorové strategie v oblasti vody a sanitace v Moldavsku a v zemědělství v Etiopii, jež ve spolupráci s ostatními aktéry v roce 2014 vypracovala ČRA.

Spíše výjimku pak představuje úzká a účelová projektová evaluace „Národního systému řízení a rozvoje vodního hospodářství na Palestinských autonomních územích – MYWAS“, který byl kvůli sporům a nezapojení důležitých partnerů, zejména ministerstva zemědělství, zastaven. Včasná evaluace upozornila na špatné dopady, udržitelnost i finanční správu projektu, a slouží tak do velké míry jako nápravný prostředek. Její výsledek by proto neměl být kvůli zřejmě nereprezentativnosti vzorku projektů zobecňován. Konečně proběhla také tzv. metaevaluace, tedy vyhodnocení evaluačních zpráv z let 2012–2013 a částečně i evaluačního systému MZV, pro které MZV podobně jako pro každou evaluaci ustanovilo pracovní skupinu. Závěrečná zpráva upozornila mj. na časté problémy nedostatečné dokumentace a logických matric projektů, problém s vyhodnocováním průřezových principů a také malou otevřenost poptávek, jež jsou pouze v českém jazyce. Metaevaluace však nevyřešila to nejdůležitější, totiž absenci transparentního a institucionalizovaného procesu zapracování obecných i specifických připomínek z evaluací do systému ZRS, včetně častých výzev ke změně legislativy.

Česká evaluační společnost, která je také členem FoRS, provedla samostatně nejprve na začátku roku 2014 sérii vzájemných „peer-to-peer“ evaluací, ve kterých konstatovala špatnou návaznost zjištění na závěry a doporučení, chybějící analýzu překážek evaluace a rozdíl mezi slovním a tabulkovým hodnocením. Její člen Dan Svoboda také na sklonku roku provedl vlastní evaluaci evaluací vypracovaných v roce 2014 (včetně metaevaluace) s příznivým hodnocením kromě zohlednění průřezových principů evaluátory a evaluátorkami.⁴⁶ Mimo evaluační systém svědčí o pokračující problematické efektivnosti vládního stipendijního programu samotný fakt, že v roce 2014 ukončilo studium řádně jen 51 ze 146 stipendistů a stipendistek. Zbytek buď studium „přetahoval“ na vlastní náklady, takže existuje možnost, že je dokončí, ale jisté je, že v roce 2014 jich třetina, přesněji 46, studium ukončila neúspěšně.⁴⁷ Zatímco systém pro identifikaci doporučení pro zlepšení efektivnosti české rozvojové spolupráce se tedy stále zlepšuje, jejich uplatnění v praxi stále naráží na různé překážky.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vláda a prezident

Kromě mimořádného usnesení k omezené pomoci Ukrajině a novým prioritám středolevicové vlády, které tato kapitola analyzovala výše, vláda jako celek do zahraniční rozvojové spolupráce nevstupovala. Na prezidenta Miloše Zemana, který se jinak o agendu nezajímal a ani se k ní nevyjadřoval, média upozornila pouze v souvislosti s jeho návštěvou českého projektu v Moldavsku a darem 500 lahví vína.⁴⁸ Tato zpráva zároveň přivedla pozornost k smysluplnému projektu s rozpočtem 22 mil. Kč na vytvoření moldavského registru vín. Z poloviny jej spolufinancovala rozvojová agentura Spojených států amerických USAID. Poté, co Rusko jako odvetné opatření za asociální dohodu s EU upřelo přístup moldavskému vínu na svůj trh, potřebuje Moldavsko splňovat unijní legislativu pro přeorientování na trh evropský. Projekt má ovšem také

zabránit nelegálním vývozům a usnadnit legální dovozy moldavských hroznů a vína do EU, neboť země ani není schopna využít své dovozní kvóty. Výjimečné spojení rozvojové spolupráce s vysokým státním činitelem tak snad posloužilo alespoň k většímu povědomí veřejnosti.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci

Ačkoli v roce 2014 již probíhala příprava na provádění služebního zákona, k reorganizaci MZV došlo až v roce následujícím a linie sekční odpovědnosti ORS a ČRA vůči náměstkovi ministra pro mimoevropské země a ekonomickou diplomacii zůstala zachována. Tomáše Duba v této funkci nahradil bývalý generální ředitel CzechTrade a náměstek ministra průmyslu s obchodu Martin Tlapa, kterého nominovalo hnutí ANO. Dále posílil důraz na zapojení soukromého sektoru do ZRS, ale s odstupem se zdá, že tak učinil s obdobným pozvolným tempem jako jeho předchůdci, byť s nuancovanějším porozuměním roli soukromého sektoru v rozvoji.⁴⁹ Dlouholetou a velmi úspěšnou ředitelku ORS Zuzanu Hlavičkovou na podzim nahradila její předchůdkyně a zakládající ředitelka odboru Hana Ševčíková. Rada pro ZRS se i nadále pravidelně scházela v nezměněné frekvenci. MZV se zde snažilo mj. vyvolat širší debatu o novém globálním rámci do roku 2030. I vzhledem k tomu, že účast na radě zajišťují úředníci a úřednice z mezinárodních odborů, kteří často nemají v gesci samotný obsah politik svých resortů, nepadají zde témata související s koherencí politik na úrodnou půdu. Spolupráce MZV s dalšími ministerstvy se tak věnovala i nadále spíše technickým problémům. MŽP např. požádalo o ustanovení pracovní skupiny Rady pro ZRS kvůli konzistenci dat s výkaznictvím tzv. Rio markerů. Rada také řešila zprovoznění nové elektronické databáze ODA, kterou poskytla Evropská komise.⁵⁰ Ministerstvo financí v Radě opětovně kritizovalo nedostatečnou transparentnost a odpovědnost ERF.⁵¹

Česká rozvojová agentura

V roce 2014 ČRA pod pokračujícím vedením Michala Kaplana realizovala 123 projektů, z toho padesátku zahájila nově. Vzhledem k jejich celkovému objemu 358 mil. Kč tak na jednoho ze všech 19 zaměstnanců a zaměstnankyň včetně vedoucích pracovníků a administrativních sil vychází realizace projektů v objemu téměř 20 mil. Kč. To se i s přihlédnutím k roli rozvojových diplomatů a diplomatek a místních sil při ambasádách jeví jako neudržitelné. I přesto se zdá, že se kvalita řízení agentury oproti minulosti zlepšila. Ředitel jí také stanovil strategické cíle a ve výroční zprávě průběžně sleduje jejich plnění.⁵² Vzhledem k vysokému počtu projektů výroční zpráva také upozornila na zlepšující se byť stále problematickou medializaci české rozvojové spolupráce u domácí veřejnosti, neboť agenturou zadaná rešerše poukázala na pouhých 23 zmínek o ČRA ve velmi široce pojatém záběru médií. Agentura se také nadále potýká s vysokou fluktuací, kdy průměrná délka pracovního poměru je asi tři roky, tedy ještě méně než v případě tolik kritizované rotace diplomatů a diplomatek v odborech MZV, jež se věnují techničtějším a méně univerzálním agendám. Za pozitivní lze označit, že objem pomoci v sektoru státní správy a občanské společnosti činí už 25 mil. Kč, což poukazuje na většinou přímý, a proto efektivnější přenos zkušenosti mezi obdobnými partnery.

Nevládní neziskové organizace

Z rozsáhlých advokačních aktivit nevládních neziskových organizací (NNO) a dalších subjektů sdružených ve FoRS – Českém fóru pro rozvojovou spolupráci lze zdůraznit jako vstup do debaty k agendě post-2015 publikaci *Cesta k celistvosti a sebevědomé Česko*, kterou vydala partnerská nevládní environmentální platforma Zelený kruh.⁵³ FoRS se v této souvislosti také jako host zapojil do činnosti obnovené Rady vlády pro udržitelný rozvoj, ale své pozice vypracoval i k čistě rozvojovým mezinárodním agendám jako zmíněné zasedání na vysoké úrovni ke Globálnímu partnerství pro efektivní rozvojovou spolupráci v Mexiku. „FoRSí“ pracovní skupina Gender vypracovala metodiku hodnocení genderu v ZRS.⁵⁴ Klasickým středobodem policy aktivit platformy se stala zpráva AidWatch.⁵⁵ Mimo jiné vyzvala k přijetí plánu k navýšení objemu pomoci na 0,33 % ODA/HNP, vytvoření sítě poboček CRA, úpravě legislativy pro nové nástroje ZRS a k přijetí politického závazku ke koherenci politik pro rozvoj. V této oblasti v rámci mezinárodního projektu Worldwise Europe FoRS vypracoval případovou studii na nekoherenci mezi podporou zemědělských projektů v Etiopii a zároveň i podporu biopaliv první generace na úrovni EU. V oblasti produkce biopaliv v zemi jsou totiž aktivní evropské firmy, které ohrožují prostřednictvím záborů půdy potravinovou bezpečnost drobných etiopských farmářů a farmářek.⁵⁶ K tomu FoRS také v březnu uspořádal seminář s názvem „Biopaliva a únik kapitálu – Jak pracovat na nových rozvojových tématech v ČR?“. V roce 2014 se také platforma zapojila do debaty o mezisektorové spolupráci. Novým předsedou správní rady FoRS, která zahrnuje sedm mužů, se stal Ondřej Kopečný. Dlouholetou ředitelku Janu Miléřovou po odchodu na mateřskou dovolenou nahradil Pavel Příbyl, bývalý národní koordinátor CEE Bankwatch Network.

Soukromý sektor

Jakkoli mají samotné firmy zájem na získání zakázek v rámci rozvojové spolupráce, podněty pro jejich větší zapojení vycházejí především z veřejné správy. I nové vedení ministerstva se přihlásilo ke konceptu „komerční návaznosti“, jak prokázal ministr Zorálek ve svém článku pro časopis *Týden*: „*Prostředí pro byznys v [rozvojových] zemích však nemusí být jednoduché, a proto se budeme snažit i tam zvýšit šance například prostřednictvím české rozvojové spolupráce.*“⁵⁷ Nově se však procesu zapojení soukromého sektoru účastní i nevládní organizace, a to nejen ve smyslu jejich „watchdogové“ role, ale také z iniciativy resortu. Hlavní událostí roku konanou na MZV v souvislosti se soukromým sektorem a spoluorganizovanou nejen Platformou podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci (PPZRS), ale nově i MPO a dokonce FoRS se stala dubnová konference „Průzkum trhu a podpora podnikání v rozvojových zemích“. Na ni navázal také seminář k Aid for Trade a v květnu pak další seminář k většímu zapojení českých subjektů do kontraktů *EuropAid*.⁵⁸ Tento dlouhodobý problém, ke kterému má nyní MZV i Strategii na roky 2014–2015, se také opakovaně objevil na agendě Rady pro ZRS.⁵⁹ V červenci pak MZV uspořádalo kulatý stůl „Zvyšování propojování aktivit českého podnikatelského a nevládního sektoru s oficiální zahraniční rozvojovou spoluprací ČR“.⁶⁰ V tomto tématu MZV pokračovalo říjnovými semináři ke spolupráci veřejného, soukromého a neziskového sektoru v Mongolsku a Gruzii.

V souvislosti s převzetím programu B2B do své gesce pak ČRA na svém listopadovém semináři představila koncept „sdílené hodnoty“ mezi ekonomickým ziskem na jedné straně a sociálním rozvojem a ochranou životního prostředí na straně druhé.

Parlament ČR

Oproti roku 2013, kdy se rozvojové spolupráce dotkl i Senát, zůstal v roce 2014 zájem o problematiku omezený na část zahraničního výboru (ZAV) poslanecké sněmovny. Oproti původní informaci poslance ČSSD Robima Böhmische, citované loňskou kapitolou této knihy, byl oficiálně rozvojový podvýbor ZAV založen až v březnu 2014.⁶¹ Předseda výboru a bývalý ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg vyjádřil pochyby, aby při současném stavu českého rozpočtu měl o čem podvýbor vůbec jednat.⁶² Podvýbor pro rozvojovou spolupráci vznikl vedle Podvýboru pro styky s kraji a Podvýboru pro vnější ekonomické vztahy. Má čtyři členy, dva za ČSSD a po jednom za ANO a TOP 09. Vede jej poslanec Karel Rais.⁶³ Za celý rok se ale výbor jako celek rozvojové spolupráce dotkl jen dvakrát. Poprvé v diskusi s novým velvyslancem v Etiopii ve vztahu ke kritice potravinové pomoci a jejího dopadu na místní zemědělství. Otázky stran institucionálního uspořádání ZRS na velvyslance ovšem nesvědčily zatím o vysokém povědomí zahraničního výboru o rozvojové problematice.⁶⁴ Podruhé se agendy dotkl dotaz na rozpočet pro rok 2015 v kapitole č. 306, která zahrnuje i ČRA.⁶⁵

Místní samospráva

V roce 2014 probíhaly standardní aktivity měst, obcí a samosprávných celků v rámci příslušného dotačního titulu. Některá města a obce se ale zapojily i do mimořádné pomoci po povodních na Balkáně. Nad rámec ZRS také palestinské šestnáctitisícové město Tubás, ve kterém Česká republika realizovala řadu rozvojových projektů, oslovilo Chrudim k navázání partnerské spolupráce. Tubás zaujalo vítězství Chrudimi v mezinárodní soutěži udržitelných měst LivCom.⁶⁶

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Skepticismus české veřejnosti k rozvojové spolupráci i podpora soukromého humanitárního dárcovství

Šetření Eurobarometru k Evropskému roku rozvoje přineslo zajímavé informace o postojích české veřejnosti, zejména ve srovnání s dalšími členskými státy Unie.⁶⁷ Na jednu stranu přináší z hlediska veřejné podpory rozvojové spolupráce negativní zprávy. Čeští respondenti a respondentky uvedli rekordně nejnižší znalost o Evropském roku rozvoje v celé Evropské unii. Na druhou stranu i deklarovaná 7% znalost je vysoce nepravděpodobná, protože počet mediálních výstupů nepřesáhl pár jednotek mimo masmédiá. Maximální 24% znalost v Maďarsku má pravděpodobně stejné příčiny, tj. záměnu s jinou aktivitou EU nebo předstíranou znalost.⁶⁸ Spíš než o specificitě české veřejnosti tedy čísla svědčí o neschopnosti Evropské komise rozvojovou

politiku EU dostatečně propagovat. Více alarmující jsou však v rámci EU české postoje k rozvojové spolupráci obecně. Česko je po Slovensku na předposledním místě s 68 % názorů, že řešení chudoby v rozvojových zemích je v zájmu Evropské unie, a jen 60 % respondentů, nejméně po Estonsku, si myslí, že je to pro EU morální povinnost. Češi a Češky jsou také nejskeptičtější z celé Unie ohledně toho, zda pomoc pro rozvojové země přispívá k mírovějšímu a spravedlivějšímu světu.⁶⁹

Ovšem tato relativní skepse v rámci EU by neměla zakrýt jinak stabilní nadpoloviční podporu dodržování závazků (56 %) nebo dokonce i jejich zvýšení.⁷⁰ Jistě, Česko se nachází na chvostu těch, kteří si myslí, že jedinec může hrát ve snižování chudoby ve světě nějakou roli. Myslí si to necelá třetina populace a toto číslo dokonce kleslo. Zde je kontrast se 87% sebevědomím švédské veřejnosti zřejmý.⁷¹ Bylo by však mylné se domnívat, že tato pozice vyplývá z českého euroskepticismu. Česká republika je také na konci žebříčku těch, kteří se domnívají, že by boj chudobou měl být prioritou pro vlastní vládu.⁷² Tyto postoje však ostře kontrastují se soukromým humanitárním dárcovstvím. Obecně platí, že jen prostřednictvím tzv. dárcovských esemesek (DMS) nevládní organizace vybraly na záchranu po zemětřesení v Japonsku a hladomoru v Somálsku 39 mil. Kč v roce 2011. Na humanitární pomoc – ve stejné míře jako na jako domácí pomoc sociální – přispěly Češky a Češi v desetiletí do roku 2013 150 mil. Kč.⁷³ V roce 2014 na dopady tajfunu Haiyan, který zpusťošil část Filipín v listopadu 2013, Člověk v tísni vybral 16,5 mil. Kč.⁷⁴

Celkově tedy i přes svoji relativní skepsi vůči rozvojové spolupráci je většina české veřejnosti ochotna podpořit dodržování mezinárodních závazků. Zdá se však, že svoji opatrnost projevuje zejména vůči rozvojové spíš než humanitární pomoci, ve které naopak zůstává velmi aktivní. V každém případě její postoje nebudou vládě podporou ve stále hlasitější argumentaci, že Česká republika chce bojovat proti nelegální migraci rozvojovou pomocí přímo v zemích, odkud migranti a uprchlíci pocházejí. Naopak prostor pro podporu navýšení vládní humanitární pomoci se zdá být i s přihlédnutím na omezenou vypovídací schopnost průzkumů veřejného mínění volnější.

Mediální obraz rozvojové spolupráce

Tato kapitola se tradičně zaměřuje spíše na změny a na základě mediálního monitoringu upozorňuje na zprávy, které vybočují z obvyklého průměru. Oproti předchozím letem se do hledáčku médií dostaly dva projekty české rozvojové spolupráce ve své kontroverznější poloze. Oba články se navíc do určité míry opíraly o evaluační zprávy, jež tak prokázaly i svoji určitou schopnost působit jako podnět pro veřejnou debatu. Nejprve informovaly o dopadech projektu diagnostiky rakoviny v Gruzii.⁷⁵ Jak již evaluační zprávu shrnula kapitola za rok 2013, český projekt dokázal rakovinu gruzínských žen zjistit, ovšem nedokázal jim nabídnout jakoukoli návaznou léčbu, která je v zemi prakticky nedostupná a která nakonec v duchu doporučení evaluace vedla ČRA k návazné dodávce ozařovače v roce 2015.⁷⁶ Druhá kontroverze se týkala úspěšně evaluovaného projektu vybavení Zdravotnické školy v zambijském Mongu za 20 mil. Kč.⁷⁷ Spočívala v tom, že po evaluaci nebyla pro nezáměr žákyň o studijní obor škola využívána, což by však měla v blízké budoucnosti vyřešit reakreditace oboru na vyšší stupeň diplomu. Tištěným a internetovým médiím jinak stále domi-

nují přejaté zprávy ze západních médií s doplněným českým kontextem.⁷⁸ I ten však někdy zcela chybí.⁷⁹ Část zpráv také vytváří osvětové kampaně, jejichž těžiště se postupně přemisťuje do sociálních médií.⁸⁰ Tak jako jinde ve světě se některé kampaně opírají o celebrity jako osobní vzory pro mladé lidi.⁸¹ Ve výjimečných případech se problematika rozvojové spolupráce objeví i v odbornějším tisku.⁸² V každém případě je pro média vždy důležitá „česká stopa“ v zahraničí.⁸³

Ve veřejnoprávní televizi silně posilovala negativní stereotypy o chudobě a globálním Jihu v roce 2014 vyrobená a v následujícím roce odvysílaná tzv. dokureality *Dobrodruh*. Rozumnější pohled přímo na rozvojové projekty nabídl seriál *Češi na misi*, který vznikl za podpory ČRA. A konečně část mediálních zpráv referuje o často rozličném a na vládní podpoře rozvojové spolupráce zcela nezávislém zapojení občanské společnosti jako např. informace o založení univerzity v Burundi českým akademikem Markem Hrubcem.⁸⁴ V návaznosti na osobní zkušenosti v prostředí rozvojové spolupráce v Keni dokonce vyšel i román *Dobrovolnice* Hany Hindrákové.⁸⁵ Některé občanské aktivity pak vznikají i zcela mimo síť etablovaných NNO jako např. projekt hloubení studen na Haiti.⁸⁶ Rozvojovou spoluprací k rámování podkladů pro zpravodajství však využívá i samotné MZV. Stala se např. hlavním tématem tiskové zprávy o ministrově pracovní návštěvě Gruzie, ovšem bez návazného zájmu médií.⁸⁷

ZÁVĚR: POVEDE UPRCHLICKÁ KRIZE K VĚTŠÍ POLITIZACI ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE?

Poslední úpravy této kapitoly, již osmé v pořadí v této knižní sérii, vznikaly v létě 2015 ve výrazně odlišném politickém kontextu, než který panoval v roce 2014. Přes přísné časové zaměření této publikace tak lze jen těžko dále ignorovat závažné události první poloviny roku 2015, skrze které je navíc možné se na rok předcházející podívat s určitým odstupem. Zatímco konflikt na Ukrajině postupně zamrzal, veřejnou debatu vedle problému soudržnosti Evropské unie čelem k neudržitelnému zadlužení Řecka opanovala jednoznačně uprchlická krize a pocit ohrožení velké části českého obyvatelstva. Vedle projevů solidarity však tato krize také odhalila xenofobní, rasistické a nenávislné postoje části české společnosti nejen navenek, ale i dovnitř společnosti. Bez potřebného časového odstupu k současným událostem poloviny roku 2015 lze však s určitou opatrností tvrdit, že česká politická scéna z drtivé části podlehla obavám občanů, které se často opírají o zkreslené či nepravdivé informace, a nedokázala na rozdíl od jiných členských zemí Evropské unie problematiku migrace veřejnosti vysvětlit a obhájit společný a zároveň solidární postup EU.

Ve snaze nabídnout alternativu přijetí uprchlíků doma se na české politické scéně rozšířil argument, že Česká republika jim bude pomáhat preventivně přímo v zemích jejich původu bez ohledu na odbornou debatu, zda humanitární a tím spíše rozvojová pomoc vůbec dokáže uprchlictví či dokonce ekonomické migraci zamezit. Právě to, že ani relativně blízké humanitární krize v Sýrii a na Ukrajině v roce nedokázaly prohloubit politizaci a poskytnout podnět politické scéně alespoň k navýšení prostředků na řešení již existujících problémů humanitární pomocí, ukazuje, že vzdálenost mezi

veřejností a politickou reprezentací na straně jedné a subjekty aktivními v zahraniční rozvojové spolupráci na straně druhé je větší, než se zdálo. Dlouhodobý technokratický přístup, který zahraniční rozvojovou spolupráci charakterizuje, jistě může vést jako v této konkrétní politice ke stabilitě, kontinuitě a efektivnosti systému, nezávislému na politickém cyklu. Politizace však nemusí nutně znamenat polarizaci a protichůdné názory na smysl dané politiky, protože politická debata se může týkat jen nástrojů pro dosažení cílů, na kterých může napříč politickou scénou panovat shoda.

Předcházející popis „mírného pokroku v mezích zákona“ stran posunu k lidskoprávnímu pojetí, vyšší efektivnosti zahraniční rozvojové spolupráce a snad i možné katalyzující roli českých firem v globálním rozvoji je proto třeba číst v kontextu, že rozvojová politika jako součást politiky zahraniční zůstává jako možná odpověď na starosti a obavy českých občanů a občanek nevyužita. Zda se alespoň v druhé polovině roku 2015, kdy budou zároveň přijaty Cíle udržitelného rozvoje a vyvrcholí mezinárodní vyjednávání o ochraně klimatu, podaří tento prostor alespoň trochu vyplnit, ukáže tato kapitola příští rok.

Poznámky

- ¹ Zásadními a velmi cennými připomínkami k přechozí verzi tohoto textu přispěly Hana Ševčíková, ředitelka, Hana Volná, zástupkyně ředitelky a Jana Korbelová, vedoucí oddělení bilaterální spolupráce Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV; Michal Kaplan, ředitel České rozvojové agentury; Jana Miléřová, ředitelka, a Katarína Šrámková, policy officerka FoRS – Českého fóra pro rozvojovou spolupráci; a Věra Venclíková, výkonná ředitelka Platformy podnikatelů pro zahraniční spolupráci. Za jejich dlouhodobý zájem a čas strávený nad kapitolami této knižní série jim autor srdečně děkuje. Za zbývající faktické chyby, opomenutí, zkresení i za interpretaci a hodnocení ovšem zůstává jako vždy odpovědný sám. Autor byl zároveň externím členem poradního týmu ministra zahraničních věcí, podílel se na připomínkování koncepčních dokumentů, byl členem pracovní skupiny pro metaevaluaci ZRS a zastupoval Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. ve FoRS.
- ² Srv. Horký-Hlucháň, Ondřej (2014): Rozvojový rozměr české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2013. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 343.
- ³ *Usnesení vlády České republiky ze dne 12. března 2014 č. 167 o poskytnutí pomoci Ukrajině při její obnově a podpoře její demokratické transformace v období let 2014 až 2016*.
- ⁴ Vláda ČR: *Koaliční smlouva mezi ČSSD, hnutím ANO 2011 a KDU-ČSL na volební období 2013–2017*, 13. 1. 2014, s. 30. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalicni_smlouva.pdf.
- ⁵ Vláda ČR: *Programové prohlášení vlády České republiky*, únor 2014, s. 17. On-line: www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlasieni_unor_2014.pdf.
- ⁶ Vláda ČR: *Projev předsedy vlády Bohuslava Sobotky na zahájení porady velvyslanců ČR*, 25. 8. 2014. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/projev-predsedy-vlady-bohuslava-sobotky-na-zahajeni-porady-velvyslancu-cr-121992/.
- ⁷ ANO: *Náš program pro volby do Evropského parlamentu*. On-line: www.anobudlip.cz/cs/o-nas/program-do-eurovoleb/.
- ⁸ TOP 09/Starostové: *Evropa jsme my, ne oni*. On-line: www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-do-evropskeho-parlamentu-2014_1043.pdf.

- ⁹ KDU-ČSL: *Program KDU-ČSL pro volby do Evropského parlamentu*. On-line: www.volbydoep.cz/getmedia/b2402746-09d9-4fef-956f-aaff11b92712/Europrogram_KDU_2014.pdf.aspx.
- ¹⁰ Strana zelených: *Program do Evropského parlamentu*. On-line: www.zeleni.cz/program-ep-2014/#program10.
- ¹¹ Horký-Hlucháň (2014), op. cit, s. 335.
- ¹² Srv. *Usnesení vlády České republiky ze dne 29. května 2013 č. 403 k dvoustranné zahraniční rozvojové spolupráci v roce 2014 a ke střednědobému výhledu jejího financování do roku 2016*.
- ¹³ *Záznám z 32. zasedání Rady pro ZRS*, 10. 4. 2014, s. 3.
- ¹⁴ *Záznám z 33. zasedání Rady pro ZRS*, 12. 6. 2014, s. 2.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 3.
- ¹⁶ *Usnesení vlády České republiky ze dne 25. června 2014 č. 480 k dvoustranné zahraniční rozvojové spolupráci v roce 2015 a ke střednědobému výhledu jejího financování do roku 2017*.
- ¹⁷ *Člověk v tísní: V syrském Aleppu zahynuli tři zaměstnanci Člověka v tísní*, 8. 1. 2014. On-line: www.clovekvtsini.cz/cs/clanky/v-syrskem-aleppu-zahynuli-tri-zamestnanci-cloveka-v-tisni.
- ¹⁸ *Česko dalo na pomoc syrským civilistům kolem 160 milionů korun*. iDNES.cz, 3. 2. 2014.
- ¹⁹ *Humanitární pomoc ČR v souvislosti s konfliktem v Sýrii*. MZV.cz, 30. 1. 2015.
- ²⁰ *Česko pošle Lékařům bez hranic tři miliony na boj s ebolou v Africe*. iDNES.cz, 18. 9. 2014.
- ²¹ *ČR kvůli ebolě nabízí Guineji zřízení epidemiologického centra*. ČTK, 12. 12. 2014.
- ²² *Usnesení vlády České republiky ze dne 12. března 2014*, op. cit.
- ²³ *Česko odmítlo pomoc Ukrajině*. Lidovky.cz, 14. 7. 2014.
- ²⁴ *ČRA: Ukrajina*. On-line: www.czda.cz/cra/projekty/ukrajina.htm.
- ²⁵ *The Visegrad Group countries activities to Ukraine in 2014*, nedatovaný pracovní dokument.
- ²⁶ *V Praze přistálo letadlo s dalšími 11 zraněnými Ukrajinci*. ČTK, 6. 3. 2014; *Česká vláda vyčlení 50 milionů korun na pomoc Ukrajině*. Aktuálně.cz, 12. 3. 2014.
- ²⁷ *Člověk v tísní rozdává uprchlíkům na Ukrajině jídlo, vodu i deky*, ČTK, 29. 8. 2014; *České humanitární organizace válčící východ Ukrajiny neopouštějí*. ČTK, 6. 9. 2014.
- ²⁸ *Ukraine Humanitarian Country Team: 2015 Humanitarian Response Plan (Revised)*, February 2015. On-line: reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UKRAINE_HRP_2015%20FINAL%20%281%29.pdf.
- ²⁹ *MZV ČR: Informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky v roce 2014*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce/publikace/vyrocnni_prehledy/informace_o_zahranicni_rozvojove_5.html.
- ³⁰ *Česká rozvojová agentura: Výroční zpráva ČRA 2014*, s. 129–231. On-line: www.czda.cz/editor/filestore/File/.../Vyrocnni_zprava_CRA_2014.pdf.
- ³¹ *MZV ČR: Výroční zpráva Programu rozvojově-ekonomického partnerství za rok 2014*. On-line: www.mzv.cz/public/fd/48/5e/1449302_1299520_FINAL_Vyrocnni_zprava_PREP_za_2014_duben_2015.pdf.
- ³² *Češi pomáhají ve střední Bosně: zdraví místních ohrožuje zastaralý průmysl a lehkovážné koncerny*. TZ Armika, 27. 1. 2015.
- ³³ *ČRA: Program studie proveditelnosti*, březen 2015. On-line: www.czda.cz/editor/filestore/File/Studie%20proveditelnosti/Methodika_Program_SP_2015_230315.pdf.
- ³⁴ *ČRA: Metodika pro vysílání expertů (v rámci přenosu transformačních zkušeností)*. On-line: www.czda.cz/editor/filestore/File/experts/Methodika%20vysilani%20expertu.pdf.
- ³⁵ *MZV ČR: Seminář o řízení rozvojových projektů na MZV*. MZV.cz, 23. 1. 2014.
- ³⁶ *MZV ČR: Malé lokální projekty při ZÚ v roce 2014 – souhrnná zpráva*.
- ³⁷ *Rámcová pozice ČR k unijnímu a mezivládnímu dialogu k rozvojové agendě po roce 2015 (tzv. „post-2015“)*, 18. 2. 2015, s. 3. On-line: www.fors.cz/wp-content/uploads/2015/03/302_ramcova-pozice-cr-k-post-2015.pdf.
- ³⁸ Tamtéž, s. 4.
- ³⁹ Tamtéž, s. 7.
- ⁴⁰ Tamtéž, s. 5.
- ⁴¹ Tamtéž, s. 6.

- ⁴² Záznam z 33. zasedání Rady pro ZRS, 12. 6. 2014, s. 1.
- ⁴³ MZV ČR: *ČR nabídla vybudování epidemiologického centra v Guineji*. MZV.cz, 12. 12. 2014.
- ⁴⁴ MZV ČR: *Náměstek Tlapa na konferenci o rozvojové spolupráci v Mexiku*. MZV.cz, 17. 4. 2014.
- ⁴⁵ Všechny evaluační zprávy jsou dostupné z rozcestníku – on-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/evaluace/evaluacni_zpravy/x2014/index.html.
- ⁴⁶ Česká evaluační společnost: *Souhrnná zpráva z hodnocení evaluací projektů zahraniční rozvojové spolupráce České republiky v roce 2014*, únor 2015. On-line: www.dww.cz/docs/shrnuti_evaluacnich_zprav_2014.pdf.
- ⁴⁷ MZV ČR: *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky v roce 2014*, op. cit.
- ⁴⁸ MZV ČR: *Během návštěvy prezidenta Zemana v Moldavsku bude slavnostně zahájen nový projekt rozvojové spolupráce*. MZV.cz, 21. 5. 2015; *Zeman dostal v Moldavsku box s 500 nejlepšími víny*. Lidovky.cz, 23. 5. 2014; *Víno je mocnou zbraní v přetahované o chudé*. E15.cz, 30. 5. 2015.
- ⁴⁹ *Každá koruna na rozvojovou spolupráci má příspěvek k pozitivní změně*. Rozvojovka, 1/2015.
- ⁵⁰ Záznam z 31. zasedání Rady pro ZRS, 6. 2. 2014.
- ⁵¹ Záznam z 36. zasedání Rady pro ZRS, 28. 1. 2015.
- ⁵² Česká rozvojová agentura, op. cit., s. 129–131.
- ⁵³ Lebeda, Petr (ed.): *Cesta k celistvosti a sebevědomé Česko: Příležitosti nejen pro ekologické a rozvojové organizace po roce 2015*. Praha: Zelený kruh. On-line: glopolis.org/soubory/c049/Cesta-k-celistvosti.pdf.
- ⁵⁴ FoRS – Česká evaluační společnost: *Jak zohlednit rozdílné role, potřeby a priority žen a mužů v rozvojových, humanitárních, vzdělávacích a osvětových projektech*, duben 2014. On-line: www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/08/FoRS_CES_Metodika_gender_projektyZRS.pdf.
- ⁵⁵ FoRS: *AidWatch 2014: Co Česko (u)dělá pro odstranění chudoby ve světě do roku 2015 a dále – Pohled nevládních neziskových organizací na zahraniční rozvojovou spolupráci ČR*. Praha: FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci. On-line: www.fors.cz/wp-content/uploads/2014/10/aidwatch-final-4-web.pdf.
- ⁵⁶ Worldwide Europe: *Studie o koherenci politik pro rozvoj*. 8 případových studií na podporu koherence politik pro rozvoj, 2014. On-line: www.fors.cz/wp-content/uploads/2014/06/WWE_PCD-study_CZ_4.pdf.
- ⁵⁷ *Týmový hráč: ministerstvo zahraničních příležitostí*. Týden, 25. 6. 2014.
- ⁵⁸ MZV ČR: *Dne 2. června uspořádalo Ministerstvo zahraničních věcí seminář pro české subjekty k Fondům vnější spolupráce EU*. MZV.cz, 18. 6. 2014.
- ⁵⁹ MZV ČR: *Strategie zapojení českých subjektů do projektů financovaných v rámci Evropského rozvojového fondu pro roky 2014–2015*, nepublikováno; *Záznam z 32. Zasedání Rady pro ZRS*, 10. 4. 2014, s. 2–3.
- ⁶⁰ *Náměstek Tlapa pro zapojení podnikatelů a nevládního sektoru do zahraniční rozvojové spolupráce*. Businessinfo.cz, 22. 7. 2014. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/namestek-tlapa-pro-zapojeni-podnikatelu-a-nevladniho-sektoru-do-zahranicni-rozvojove-spoluprace-54255.html.
- ⁶¹ Horký-Hlucháň (2014), op. cit, s. 343.
- ⁶² PS PČR: *Zápis ze 7. schůze zahraničního výboru konané 4. března 2014*, s. 6.
- ⁶³ PSP ČR: *Podvýbor pro rozvojovou spolupráci*. On-line: www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=3313.
- ⁶⁴ PS PČR: *Zápis z 10. schůze zahraničního výboru konané 21. května*, s. 12.
- ⁶⁵ PSP ČR: *Zápis ze 13. schůze zahraničního výboru konané 12. listopadu 2014*, s. 10.
- ⁶⁶ *Palestinský Túbás stojí o partnerství s Chrudimí, názory na případnou spolupráci se však rozcházejí*. Chrudimské noviny, 7. 2. 2014.
- ⁶⁷ *Special Eurobarometer 421: European Year for Development*, January 2015. On-line: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_421_en.pdf January 2015.
- ⁶⁸ Zsuzsana Végh, osobní komunikace.
- ⁶⁹ *Special Eurobarometer 421*, op. cit, s. 29–30.
- ⁷⁰ *Tamtéž*, s. 36.

- ⁷¹ Tamtéž, s. 38.
- ⁷² Tamtéž, s. T10
- ⁷³ *Dárci poslali od roku 2004 na dobročinnost kolem 17 milionů DMS.* ČTK, 22. 12. 2014.
- ⁷⁴ *Peníze od českých dárců pomohly po tajfunu tisícům Filipínců.* ČTK, 6. 11. 2014.
- ⁷⁵ *Češi Gruzínkám diagnostikovali rakovinu. Tím pomoc skončila.* Aktuálně.cz, 8. 7. 2014.
- ⁷⁶ *MZV ČR: Zpráva evaluace projektu zahraniční rozvojové spolupráce s Gruzii. Podpora prevence a včasného odhalení rakoviny u žen v oblasti Samegrelo a Shida Kartli II, září 2013.* On-line: www.mzv.cz/file/1038487/Evalzprava_Gruzie_2013_CZ_final.pdf.
- ⁷⁷ *Česká pomoc Africe? Utopené miliony.* Týden.cz, 25. 10. 2014
- ⁷⁸ *Američany už stála pomoc Afghánistánu víc než Marshallův plán.* iDNES.cz, 4. 8. 2014.
- ⁷⁹ *Výspělé země si berou z Afriky víc, než jí posílají, tvrdí studie.* iDNES.cz, 10. 8. 2014.
- ⁸⁰ *Ekonom z Harvardu: Rozvoj naráží na byrokracii a úzké cíle.* Česká pozice, 2. 11. 2014.
- ⁸¹ *Fotbal pro rozvoj.* TV Barandov, 21. 6. 2014.
- ⁸² *Pro zlepšení přístupu na trh.* Zemědělec, 4. 8. 2014.
- ⁸³ *Česko chce více vytěžit zahraniční studenty, po návratu domů se ztrácejí.* iDNES.cz, 10. 5. 2014.
- ⁸⁴ *Český akademik zakládá univerzitu v tropech. Musí řídit v terénu i střilet.* Novinky.cz, 31. 3. 2014.
- ⁸⁵ Hindráková, Hana (2014): *Dobrovolnice.* Frýdek-Místek: Alpress.
- ⁸⁶ *Studnař z Višňové na Haiti: Skutečnou potřebu vody jsem si uvědomil až tady.* Příbramský deník, 22. 8. 2014.
- ⁸⁷ *MZV ČR: Ministr Zaorálek: pomůžeme Gruzii v jejím rozvoji.* MZV.cz, 5. 6. 2014.